

نقش حضرت فاطمه معصومه (س) در گسترش تشیع در ایران

به سبب سفارش ائمه (ع) نسبت به زیارت حضرت معصومه (س)، شهر قم به یکی از پرتددترین شهرهای اسلامی - شیعی با رویکرد مذهبی تبدیل شد و از گذشته تاکنون شاهد رفت و آمدهای فراوان در این خطه هستیم.

به سبب سفارش ائمه (ع) نسبت به زیارت حضرت معصومه (س)، شهر قم به یکی از پرتددترین شهرهای اسلامی - شیعی با رویکرد مذهبی تبدیل شد و از گذشته تاکنون شاهد رفت و آمدهای فراوان در این خطه هستیم.

به گزارش خبرنگار مهر، امروز سالروز وفات حضرت فاطمه معصومه سلام الله علیها است. به همین مناسبت محمد زاهدی مقدم در یادداشتی که در اختیار خبرگزاری مهر قرار داده است به بیان نقش این بانوی عصمت و اهل کرامت در گسترش تشیع پرداخته که در ادامه می خوانیم:

هجرت حضرت معصومه (س) از مدینه به قم [۱] در قلب همه هجرت های صد ساله از نیمه قرن دوم تا نیمه قرن سوم هجری می درخشد و نقطه عطف اساسی در تاریخ مهاجرت ها در طی دو قرن و نیم در ایران است. [۲] این هجرت در کنار هجرت امام رضا علیه السلام توانست چهره ایران را در زمینه های فرهنگی تغییر داده و اسباب نشر مذهب شیعه را به دیگر نقاط ایران فراهم کند [۳].

به سبب سفارش ائمه (ع) نسبت به زیارت حضرت معصومه (س) [۴]، شهر قم به یکی از پرتددترین شهرهای اسلامی - شیعی با رویکرد مذهبی تبدیل شد و از گذشته تاکنون شاهد رفت و آمدهای فراوان مردم و عالمان در این خطه هستیم. [۵] داده های تاریخی نشان می دهد این شهر از همان قرون اولیه زیارتگاه عاشقان و محلی برای عبادت مؤمنان و مرکزی برای دعا و توسل و نیز مأمونی مطمئن برای تربیت و رشد ملکات نفسانی و صیقل دادن دل ها از رذائل اخلاقی بوده است، چنان که رازی قزوینی در کتاب «النقض» که در قرن ۶ هجری آن را تألیف نموده می نویسد:

«مقبره حضرت معصومه (س)، مورد زیارت خاص و عام بوده است و ملوک و امراء عالم حنفی و شافعی به زیارت آن تربت، تقرب نمایند.» [۶] در گزارشی دیگر «قمی» از آمدن مردم ری به قم در قرن ۴ هجری و رفتن به زیارت حضرت فاطمه معصومه (س) خبر داده است. [۷]

این ارتباط و حضور زائران از مناطق مختلف جهان اسلام با این مکان مقدس می توانست در انتقال فرهنگ و آموزه های شیعی به دیگر شهرها تأثیر به سزایی داشته باشد چنان که مورخان، از تشیع برخی شهرها که تحت تأثیر قم و عالمان آن بوده خبر داده اند [۸].

با توجه به عقاید مذهبی سایر شهرهای اطراف قم، به خوبی می توان حدس زد که تشیع از این ناحیه به آن مناطق سرایت کرده است. [۹] این خطه، به سبب وجود زیرساخت های مذهبی و فرهنگی فراوان در کنار مقبره حضرت فاطمه معصومه (سلام الله علیها) به عنوان شهری شیعه نشین با شهر ری، کاشان، آوه و فراهان، در تماس بوده و بر شیعه شدن این مناطق تأثیر گذار بوده است. [۱۰]

البته با توجه به نفوذ فراوان اشعریان در قم و تسلط آنان بر برخی از نواحی مناطق جبال، [۱۱] و نیز وجود صدها محدث و صحابی ائمه (علیهم السلام) و عالمان و دانشمندان و قوت علمی ایشان در این شهر، [۱۲] (که حول محور حضرت معصومه سلام الله علیها جمع شده بودند)، بعید است که تشیع مناطق جبال، متأثر از تشیع قم نباشد و این مسأله به راحتی قابل پذیرش و اثبات است. [۱۳] زیرا مرکز اصلی تبلیغات شیعیان ابتدا در قم بوده و به زودی ایرانیان اطراف قم به شیعیان عرب پیوستند. [۱۴] علاوه بر اینکه برخی از این شهرها در آن دوران جز توابع قم محسوب شده و مردم آن برای خرید و زیارت در حال رفت و آمد به قم بودند [۱۵].

به طور قطع مرکزیت علمی قم در کنار مقبره حضرت معصومه (سلام الله علیها) تأثیر به سزایی می توانست در گسترش تشیع داشته باشد. گزارش ها نشان می دهد رفت و آمد عالمان به این خطه به قدری زیاد بود که تنها در قرن چهارم هجری بنا بر گزارش علامه مجلسی ۲۰۰ هزار دانشمند در این خطه حضور داشتند. [۱۶] شاگرد پروری در مراکز علمی قم سبب شد تا دانشمندان قمی در کنار کرسی های تدریس به تألیف نیز اقدام کنند که این کوشش علمی، تولید قریب به ۱۰۰۰ اثر علمی را در پی داشت که بیشتر این آثار اگرچه امروزه در دسترس نیست اما انتشار این آثار در دیگر مراکز و مناطق علمی جهان اسلام تأثیر به سزایی

در گسترش تشیع و ترویج باورهای شیعی داشته است؛ [۱۷] چنان که کتاب «مائة منقبة فی مناقب أمير المؤمنين و أهل البيت عليهم السلام من طرق العامة» اثر ابن شاذان قمی به وسیله شاگرد او کراجکی در مسجد الحرام تدریس می شد. [۱۸]

از جمع بندی مطالب نتیجه می شود هجرت حضرت معصومه (سلام الله علیها) به ایران تأثیر به سزایی در گرایش مردم این منطقه به تشیع داشته است. هجرت و دفن آن حضرت در قم در کنار شکل گیری بزرگترین مدرسه فقهی - کلامی در این خطه، این شهر را به یکی از بزرگترین و پرتعدادترین مراکز فرهنگی - مذهبی جهان اسلام تبدیل و اسباب گسترش تشیع به دیگر مناطق ایران و جهان اسلام را فراهم نمود.

پی نوشت:

۱. تاریخ قم، ص ۳۰۸؛ خلاصة البلدان، ص ۱۱۷.
۲. فرهنگ و تمدن اسلامی در قم – قرن سوم هجری، ص ۱۲۸.
۳. حریم مطهر بانوی عالی قدر اهل بیت حضرت معصومه (سلام الله علیها)، مقدمه استاد دوانی؛ ص ۳۴.
۴. تاریخ قم، صص ۳۰۹ & ۳۱۱ – بحار الانوار، ج ۹۹، ص ۲۶۵؛ زاد المعاد، ص ۵۴۷.
۵. شناخت نامه قم و حضرت معصومه، ص ۲۲۸.
۶. النقص، ص ۵۸۸.
۷. تاریخ قم، ص ۳۰۸.
۸. تاریخ قم، ص ۳۱۸ & ۳۱۹ – کاشان در مسیر تشیع، ص ۱۲۰ & ۱۲۴ – تاریخ گسترش تشیع در ری، ص ۳۲.
۹. تاریخ تشیع در ایران از آغاز تا قرن نهم هجری، ص ۱۱۷ & ۱۳۲ – .
۱۰. مناسبات اهل بیت با ایرانیان، ص ۱۹۵؛ شناختنامه قم، ج ۵، ص ۲۶۳ & ۲۶۴ – .
۱۱. یاقوت محدوده این ناحیه را بین اصفهان تا زنجان، قزوین، همدان، دینور، قرمیسین، ری و شهرهای بین آنها دانسته است. معجم البلدان، ج ۲، ص ۹۹.
۱۲. پیشگامان تشیع در ایران، ص ۵۶.
۱۳. تاریخ تشیع در ایران از آغاز تا پایان قرن نهم هجری، ص ۳۰۸.
۱۴. تاریخ ایران در قرون نخستین اسلامی، ص ۳۲۶.
۱۵. قم نامه، ص ۱۴۳.
۱۶. مجلسی، لوامع صاحبقرانی، ج ۱، ص ۴۷۸.
۱۷. جباری، مکتب حدیثی قم، ص ۱۰۸.
۱۸. «کنز الفوائد»، ج ۲، ص ۵۵؛ «دائرة المعارف بزرگ اسلامی»، ج ۴، مدخل: «ابن شاذان»، ص ۵۲ & ۵۳ – .